

УДК 378:37.091-051(477)

Биков Іван Вікторович

ORCID 0000-0001-7790-337X

Аспірант кафедри педагогіки,
психології та методики фізичного виховання,
Національний університет
«Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка
(Чернігів, Україна) E-mail: maibuttya@gmail.com

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОЇ УСПІШНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

Проблема. У статті розглянуто теоретичні засади розвитку професійної успішності майбутніх учителів Нової української школи. Доведено, що специфіку мотивації професійної успішності та формування професійної компетентності здобувачів вищої освіти в ході професійної підготовки майбутніх вчителів початкової школи потрібно спрямовувати на програмні результати навчання у вищій школі та набуття фахових компетентностей майбутніх вчителів.

Мета статті – проаналізувати теоретичні засади розвитку професійної успішності майбутніх учителів Нової української школи та в зарубіжних країнах.

Методологія дослідження базується на загальних принципах філософії, базових сучасних положеннях педагогічної науки, психології і відображає взаємозв'язок методологічних підходів до вивчення процесу професійної успішності та професійної компетентності майбутніх вчителів початкової школи.

Наукова новизна. Доведено, що професійна успішність характеризується відповідністю цінностям і планам неперервного професійного становлення, потребам розширення і зростання в напрямі розкриття власного потенціалу, результатом якого є засвоєння знань, умінь, навичок, системи цінностей майбутніх вчителів Нової української школи як учасників освітнього процесу.

Висновки. 1. Структура професійної успішності вчителя: соціально-педагогічна спрямованість особистості; педагогічна компетентність; професійно важливі якості вчителя; професійно значущі психічні та фізіологічні властивості вчителя; найбільш значущі для вчительської праці *soft skills*. 2. Професійна компетентність та досягнення професійної успішності у поєднанні з компетентнісним підходом є важливою складовою освітнього середовища закладів вищої освіти 3. Професійна успішність – це позитивний результат, який майбутній вчитель Нової української школи досяг у процесі здійснення певних цілей. 4. Досягненню професійної успішності майбутнього вчителя початкової школи сприяє самореалізація особистості шляхом професійної підготовки та набуття фахових компетентностей.

Ключові слова: бакалаврат, здобувачі вищої освіти, професійна успішність, професійна компетентність, майбутні вчителі, Нова українська школа.

Постановка проблеми. Актуальність роботи. У фаховій підготовці майбутніх вчителів на сучасному етапі недостатньо вітчизняних наукових розвідок щодо становлення професійної компетентності та професійної успішності майбутніх вчителів Нової української школи. Дидактичні засади професійної успішності потребують ретельного аналізу та систематизації для усвідомлення шляхів реалізації варіативності в змісті вищої педагогічної освіти.

Проблема. У нашому дослідженні важливо розглянути теоретичні засади розвитку професійної успішності майбутніх учителів Нової української школи. Специфіка методики мотивації професійної успішності та корекція професійного становлення й формування професійної зрілості здобувачів вищої освіти в ході професійної підготовки майбутніх вчителів початкової школи потрібно спрямовувати на програмні результати навчання у вищій школі та набуття фахових компетентностей майбутніх вчителів Нової української школи. Забезпечення ефективності і результативності вирішення означеної проблеми у вищій школі разом є важливим завданням сучасної вищої педагогічної освіти України.

Аналіз останніх досліджень та публікацій засвідчує, що проаналізовані наукові доробки вітчизняних вчених щодо різних аспектів досягнення професійного успіху в умовах освітнього середовища українських вишів потребують більш глибокого вивчення проблеми.

Вітчизняними вченими, які досліджували проблему професійної успішності та професійної компетентності в умовах освітніх закладів, є: І. Зязюн – визначив, що професійна успішність досягається на основі педагогіки добра; Г. Михайлишин, М. Довга (2019) – обґрунтували теоретичні засади успішності особистості; Т. Скорик (2020) – висвітлила розвиток професійної успішності майбутнього вчителя в закладах вищої освіти України (друга половина ХХ – початок ХХІ ст.); А. Цина (2011) обґрунтував, що професійна зрілість пов'язана з особистісно орієнтованою професійною підготовкою майбутніх учителів технологій та ін. Серед зарубіжних науковців, які вивчали деякі аспекти професійної успішності та професійної компетентності: К. Albrecht (2006) – соціальний інтелект; John Dewey (1999) – соціальну активність; F. Heider (2013) – деякі аспекти психології успіху; Carl R. Rogers, Richard Evans Farson (2015) – позитивну педагогіку; B. Skinner (1989) та B. Weiner (1986) – мотивацію емоцій особистості.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Невирішеними частинами загальної проблеми є методичне забезпечення процесу розвитку професійної успішності здобувачів вищої освіти, майбутніх вчителів Нової української школи.

Мета статті – проаналізувати теоретичні засади розвитку професійної успішності майбутніх учителів Нової української школи.

Результати дослідження. Зарубіжними вченими виокремлено структуру професійної успішності учителя: соціально-педагогічна спрямованість особистості (гуманістична спрямованість, деонтологічна компетентність, мотивація досягнення (мотиви самодетермінації), стійкий інтерес до педагогічної діяльності); педагогічна компетентність (предметна, психолого-педагогічна, методична); професійно важливі якості вчителя (любов до дітей, гуманність, цілеспрямованість, толерантність, вимогливість, демократизм); професійно значущі психічні та фізіологічні властивості вчителя (педагогічні здібності, емоційний інтелект, працездатність); найбільш значущі для вчительської праці soft skills (соціальний інтелект вчителя, вміння урегулювати конфлікти, працювати в команді, управляти своїм часом, розуміння важливості deadline).

Спираючись на дослідження вітчизняних вчених, маємо погодитися з твердженням, що «рушієм професійної підготовки зовнішнє освітнє середовище забезпечує та визначає розвиток індивідуальних особистісно-професійних якостей», до яких маємо відносити й професійну успішність майбутніх вчителів Нової української школи [5, 52].

Видатний вітчизняний вчений-педагог І. Зязюн вважав, що мета педагогічної освіти полягає у формуванні образу й осягнення смислу професії вчителя як триєдності духовного, соціального, професійного [1, 227–232].

Деякі аспекти розвитку професійної успішності майбутнього вчителя Нової української школи сьогодення відносимо до оновлення вимог до особистості вчителя, його здатності до самоаналізу, самокорекції та саморозвитку. Нашим дослідженням встановлено, що проблема професійної успішності вчителя Нової української школи є досить новою у педагогічній науці, незважаючи на її важливість. Дотично до професійної успішності в зарубіжних країнах аналізувалися вимоги до підготовки вчителя, його професійних та особистісних чинників, що впливають на статус професії у суспільстві, проте поза увагою залишилися критерії, показники професійної успішності вчителя, які визначають якість підготовки вчителя у ЗВО, модель підготовки майбутнього вчителя як успішної особистості тощо. Більшу увагу серед науковців зосереджено на психологічних характеристиках успішності особистості та професійної успішності [11, 13–18].

Вітчизняні науковці, спираючись на теорію зрілості особистості К. Роджерса доводять, що існують важливі аспекти професійної успішності майбутнього вчителя Нової української школи [5, 84; 10].

Слід зазначити, що самі маркери успіху змінювалися з плином часу. Цей феномен розглядали американські вчені Дж. Болдуїн, У. Джеймс, Дж. Дьюї, С. Хук, Ф. Шиллер, для яких тріада «людина – діяльність – успіх» – наскрізна тема в наукових розвідках. Наприклад, Дж. Дьюї пов'язував успіх з поняттям щастя як центральною ідеєю моралі. «Щастя, – стверджував він, – ґрунтується тільки на успіху, але успіх означає досягати мети, йти, вперед, рухатися вперед» [6; 8, 26].

Зважаючи на відсутність спеціальних досліджень щодо ретроспективи поглядів на становлення професійної успішності майбутнього вчителя початкової школи, звернемося до досліджень педагогічної думки щодо деяких аспектів професійної успішності майбутнього вчителя Нової української школи.

Маємо констатувати, що досягненню професійної успішності майбутнього вчителя початкової школи сприяє самореалізація особистості шляхом професійної підготовки та набуття фахових компетентностей. Також нами висвітлено, що професійна успішність вчителя визначається продуктивними орієнтаціями характеру (незалежність, чесність, врівноваженість, творчість, спрямованість на соціальні вчинки). У наукових розвідках вітчизняних дослідників доведено, що професійна успішність майбутнього вчителя напряму залежить від вміння гнучко реагувати на різні ситуації міжособистісної педагогічної взаємодії. Для цього важливе «уміння легко підбирати стратегії професійно-педагогічної діяльності у змінюваних ситуаціях прояву особистісних потреб вихованців» [5, 81].

Погоджуючись з цим твердженням, маємо зауважити, що професійна успішність характеризується відповідністю цінностям і планам неперервного професійного становлення, потребам розширення і зростання в напрямі розкриття власного потенціалу, результатом якого є засвоєння знань, умінь, навичок, системи цінностей у майбутніх вчителів Нової української школи як учасників освітнього процесу.

У наших наукових розвідках використовуємо тезу щодо технології особистісно орієнтованого розвивального навчання для професійної успішності майбутнього вчителя Нової української школи, що також має полягати в індивідуальному освітньо-професійному досвіді.

Зарубіжні дослідники вважають, що у психології механізми, детермінанти та зовнішні прояви успіху людини в діяльності вивчалися як в якості спеціального предмету дослідження, так і крізь призму інших концепцій у різних психологічних школах. Перший за основу бере джерела активності, другий – способи досягнення цілі через формування моделей поведінки успішної людини, третій – поєднує два попередні, враховує одночасно особистісні та соціальну/детермінанти успішної діяльності [9, 4].

На нашу думку, необхідно пам'ятати, що поняття «професійний успіх» визначається як система різних цілеспрямованих дій на цілісний освітній процес у закладах вищої освіти. Особливо важлива ця система для освітніх закладів, які займаються професійною підготовкою майбутніх вчителів Нової української школи.

Всебічний аналіз зарубіжних наукових розвідок дозволив визначити структурні компоненти та чинники успішності особистості. Зарубіжні дослідники Б. Вайнер, Г. Келлі, Ф. Хайдер визначають такі «показники успіху: наполегливість; інтернальність, екстернальність; вибір адекватних задач; енергійність, ініціативність у роботі». Маємо погодитися з визначеними показниками [12, 304].

Для наших подальших досліджень важливо спиратися на чинники, визначені у працях зарубіжних дослідників, які впливають на досягнення професійної компетентності та професійної успішності. Ми виокремили такі: сукупність дії чинників, породжених у *мікросередовищі* (внутрішні мотиваційно-поведінкові компоненти), *мезасередовищі* (соціальне середовище) та *макросистемі* (етнічна належність людського розвитку); психологічна настанова особистості на професійну компетентність та професійний успіх, водночас уміння керувати своїм емоційно-вольовим станом) [7, 13–25].

У процесі дослідження ми провели анкетування для встановлення рівня обізнаності щодо професійної компетентності та досягнення професійного успіху водночас в освітньому процесі закладів вищої освіти, здобувачі яких опановують педагогічні спеціальності. За результатами проведеного нами анкетування (28 здобувачів вищої освіти, бакалаврат, Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка, м. Чернігів) встановлено, що рівень обізнаності щодо професійної компетентності та досягнення професійного успіху водночас в освітньому процесі закладів вищої освіти у 53% здобувачів 2–3 курсів бакалаврату вище середнього, у здобувачів 4 курсів високий (87%). Нами з'ясовано, що для досягнення високого рівня професійної компетентності та досягнення професійного успіху водночас в освітньому процесі закладів вищої освіти здобувачам 2–3 курсів бакалаврату необхідно більше приділяти уваги процесу вивчення обов'язкових компонентів освітньої програми та використовувати інтернет-ресурси для більшої обізнаності щодо складових як професійної компетентності, так й професійного успіху (39%).

Проте результати нашого дослідження довели, що непотрібно переобтяжувати здобувачів вищої освіти вивченням вибіркового компонентів освітньої програми, бо це може спровокувати певні проблеми з вивчення обов'язкових компонентів. Важливими вважаємо лекторії та наукові гуртки, що дозволяють більш глибоко розкрити як професійну компетентність, так і сутність, і зміст професійного успіху на сучасному рівні.

Вважаємо за потрібне розглянути деякі важливі аспекти, проаналізовані українськими педагогами щодо цілісного розуміння поняття «успіх» із педагогічної точки зору, яке пропонують Г. Михайлишин, М. Довга: «успіх – це результат, який особистість досягла у процесі здійснення певних цілей, що стояли перед нею та є для неї важливими і призводять до особистого задоволення процесом життя внаслідок своєї самоефективності та самовдосконалення» [3].

Для досягнення професійної компетентності та професійного успіху майбутнім вчителям Нової української школи важливо пам'ятати про «оптимальне співвідношення знань, умінь й навичок; поєднання теорії та практики; збалансоване використання педагогічного інструментарію; ефективної взаємодії всіх соціальних навчально-виховних інституцій, встановлення готовності педагога до реалізації педагогічної взаємодії з вихованцями відповідно до соціального замовлення» [4, 19; 6].

Саме тому вважаємо, що впровадження у практику роботи закладів вищої освіти більш глибокого вивчення професійної компетентності та досягнення професійного успіху у поєднанні з компетентнісним підходом є важливою складовою освітнього середовища і передбачають взаємозв'язок та взаємодію всіх факторів освітнього процесу. Особливу увагу при цьому необхідно звернути на здобувачів бакалаврату.

Наше дослідження доводить, що забезпечення реалізації компетентнісного підходу в професійній освіті в галузі професійної компетентності та професійного успіху сприятиме досягненню її «основної мети – підготовці кваліфікованого фахівця відповідного рівня і профілю, який є конкурентоздатним на ринку праці, вільно володіє своєю професією й орієнтується в суміжних галузях діяльності, здатний до

ефективної роботи за фахом на рівні світових стандартів, готовий до професійного зростання, соціальної і професійної мобільності» [2, 112–215].

Репрезентовані наукові розвідки зарубіжних та вітчизняних вчених є важливими для нас, насамперед, своїм фактичним матеріалом, який дає можливість зрозуміти процеси набуття професійної компетентності та професійного успіху здобувачів вищої освіти рівня бакалаврату закладів вищої педагогічної освіти.

Висновки. 1. Структура професійної успішності вчителя: соціально-педагогічна спрямованість особистості; педагогічна компетентність; професійно важливі якості вчителя; професійно значущі психічні та фізіологічні властивості вчителя; найбільш значущі для вчительської праці soft skills. 2. Професійна компетентність та досягнення професійної успішності у поєднанні з компетентнісним підходом є важливою складовою освітнього середовища закладів вищої освіти 3. Професійна успішність – це позитивний результат, який майбутній вчитель Нової української школи досяг в процесі здійснення певних цілей. 4. Досягненню професійної успішності майбутнього вчителя початкової школи сприяє самореалізація особистості шляхом професійної підготовки та набуття фахових компетентностей.

Перспективами подальших наукових розвідок є проведення більш детального вивчення процесу формування професійної успішності майбутніх учителів Нової української школи у закладах вищої педагогічної освіти.

References

1. Зязюн І. А. Педагогіка добра: ідеали і реалії: наук.-метод посіб. Київ: МАУП, 2000. 312 с.
Zjazun, I. A. (2000). *Pedagoghika dobra: idealy i realiji*: [Pedagogy is good: ideals and realities]: nauk.-metod posib. [scientific and methodical manual]. Kyiv, Ukraine: MAUP.
2. Матлаш В. А., Рибалко П. Ф., Харченко С. М. Динаміка показників психологічної підготовки студентів аграрного університету під впливом секційних занять з шахів. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету*. Серія: Педагогічні науки. Вип. 142. 2017. С. 112–215.
Matlash, V. A., Rybalko, P. F., Kharchenko, S. M. (2017). *Dynamika pokaznykiv psykholohichnoi pidhotovky studentiv ahrarnoho universytetu pid vplyvom sektsiinykh zaniat z shakhiv* [Dynamics of indicators of psychological training of students of the agrarian university under the influence of sectional chess classes] *Visnyk Chernihivskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu – Bulletin of Chernihiv National Pedagogical University*. Seria: Pedahohichni nauky. Vyp. 142, 112–215.
3. Михайлишин Г. Й., Довга М. М. Успішність особистості: філософський та психолого-педагогічний контекст. URL: <http://aukam.triada.in.ua/index.php/konferentsiji/39-dev-yata-vseukrajinska-praktichno-piznavalna-konferentsiya/> (дата звернення 29.04.2022).
Mykhailyshyn, H. Y., Dovha, M. M. (2019). *Uspishnist osobystosti: filosofskyi ta psykholoho-pedahohichni kontekst*. [Personal success: philosophical and psychological-pedagogical context]. Retrieved from: <http://aukam.triada.in.ua/index.php/konferentsiji/39-dev-yata-vseukrajinska-praktichno-piznavalna-konferentsiya/> (data zvernennia: 29.04.2022).
4. Скорик Т. В. Розвиток професійної успішності майбутнього вчителя в закладах вищої освіти України (друга половина ХХ – початок ХХІ століття): монографія. Черкаси: Видавець Чабаненко Ю. А., 2020. 314 с.
Skoryk, T. V. (2020). *Rozvytok profesijnoji uspishnosti majbutnjogho vchytelja v zakladakh vyshhoji osvity Ukrainy (druga polovyna XX – pochatok XXI stolittja)* [Development of professional success of future teachers in higher education institutions of Ukraine (second half of XX – beginning of XXI century)]: monohrafiya. [monograph]. Cherkasy, Ukraine: Vydavcuj Chabanenko Ju. A.
5. Цина А. Ю. Особистісно орієнтована професійна підготовка майбутніх учителів технологій: теоретико-методичний аспект: монографія. Полтава: ПНПУ, 2011. 356 с.
Tsyna, A. Yu. (2011). *Osobystisno oriientovana profesiina pidhotovka maibutnix uchyteliv tekhnolohii: teoretyko-metodychnyi aspekt*: [Personally oriented professional training of future technology teachers: theoretical and methodological aspect]: monohrafiia. [monograph]. Poltava, Ukraine: PNPU.
6. Albrecht K. Social intelligence: The News science of success Jossey-Bass: Business Book Review. 2006. Retrieved from: <https://www.karlalbrecht.com/downloads/> (date of reference: 20.05 2022).
7. Bar-On R. The Bar-On model of emotional-social intelligence (ESI). *Psicothema*. 2006. 18. Supl. Pp. 13–25.
8. Dewey John. Liberalism and Social Action. 1999. *Globe Pequot/Prometheu*. 98 p.
9. Heider F. The Psychology of Interpersonal Relations. Psychology Press, 2013. P. 4.
10. Carl R. Rogers, Richard Evans Farson. *Active Listening*. Martino Publishing, November 10. 2015. 34 p.
11. Skinner B. F. The origins of cognitive thought. *American Psychologist*. 1989. № 44. Pp. 13–18.
12. Weiner B. An Attributional the ory of motivation and emotion. N Y.: Springer-Verlag. 1986. P. 304.

Вуков Іван

ORCID 0000-0001-7790-337X

Director of the Secondary School «Maibuttia»
of the I-III levels (Odesa, Ukraine)
Postgraduate Student of the Department of Pedagogy,
Psychology and Methods of Physical Education,
T. H. Shevchenko National University
«Chernihiv Colehium»
(Chernihiv, Ukraine) E-mail: maibuttya@gmail.com

THEORETICAL BASIS OF THE DEVELOPMENT OF THE PROFESSIONAL SUCCESS OF THE FUTURE TEACHERS OF THE NEW UKRAINIAN SCHOOL

Problem. *The article examines the theoretical foundations of the development of professional success of future teachers of the New Ukrainian School. It has been proven that the specifics of motivation for professional success and the formation of professional competence of higher education seekers during the professional training of future primary school teachers should be directed to the programmatic results of higher education and the acquisition of professional competences of future teachers.*

The purpose of the article is to analyze the theoretical foundations of the development of professional success of future teachers of the New Ukrainian School and in foreign countries.

Research methodology: is based on general principles of philosophy, basic modern provisions of pedagogical science, psychology and reflects the relationship of methodological approaches to the study of the process of professional success and professional competence of future primary school teachers.

Scientific novelty. It has been proven that professional success is characterized by compliance with values and plans for continuous professional development, needs for expansion and growth in the direction of revealing one's own potential, the result of which is the assimilation of knowledge, abilities, skills, and the value system of future teachers of the New Ukrainian School as participants in the educational process.

Conclusions. 1. The structure of a teacher's professional success: socio-pedagogical orientation of the individual; pedagogical competence; professionally important qualities of a teacher; professionally significant mental and physiological properties of the teacher; the most significant soft skills for teaching work. 2. Professional competence and the achievement of professional success in combination with a competence approach is an important component of the educational environment of higher education institutions. 3. Professional success is a positive result that a future teacher of the New Ukrainian School has achieved in the process of realizing certain goals. 4. Achieving professional success of the future primary school teacher is facilitated by the self-realization of the individual through professional training and the acquisition of professional competencies.

Key words: bachelor's degree, students of higher education, professional success, professional competence, future teachers, New Ukrainian School.

Стаття надійшла до редакції: 08.06.2022 р.

Рецензент: доктор педагогічних наук, професор Грищенко С. В.